

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת תולדות תשע"ה

"תתן אמת ליעקב" - וצביעות לעשו

לבקש במפורש את התבשיל שהכינו עבור אבינו - זה לא נעים. אז מה עושים? מעמידים פנים כאילו לא יודעים מהו התבשיל הזה, ואז הכל בסדר. "הלעיטני נא מן האדם האדם הזה..." לא שמתי לב שזה עדשים... אולי זה מרק עגבניות... תשפוך לי לתוך הפה... אחרי שישפכו לי לתוך הפה, אז אדע שזה תבשיל עדשים. אבל כרגע אינני יודע מה יש בתבשיל הזה...

עכשיו הכל מובן: "על פן קרא שמו אדם" - על שם הצביעות שהתגלתה כאן, שעשה עצמו כאילו אינו יודע מהו "האדם האדם הזה", כדי שיוכל לאכול את התבשיל שהוכן לאביו, ולהשאר "צדיק"¹. צביעות זו היא תכונה יסודית ושרשית אצל עשו (עי' גם רש"י בראשית כה, כז), ו"על פן קרא שמו אדם" גם לדורות, וגם זרעו נקרא כן, כי תולדותיו כיוצא בו, כפי שמוצאים בחז"ל, שהמשילו את מלכות אדם שיצאה מעשו לאותה חיה טמאה שפושטת את טלפיה להתחזות לטהורה (ויק"ר יג, ה. ועי' רש"י פסחים קיח, ב ד"ה חזיר מיער). הרי ראינו במשך הדורות את צביעותו של אדם. הכנסיה הנוצרית הרומאית קראה לעצמה תמיד "דת האהבה והרחמים", וכולם יודעים כיצד נראו האהבה והרחמים שלה כלפי יהודים!... ולא רק כלפי יהודים. גם בינם לבין עצמם לחמו הנוצרים מלחמות קשות ואכזריות. אבל הם המשיכו לכנות את דתם "דת האהבה והרחמים"... אח"כ בדורות האחרונים היתה אותה מלכות אדומה שהתחזתה להיות גן עדן סוציאליסטי. כולנו יודעים כמה רע וכמה מר היה למי שחי ב"גן העדן" הזה... זוהי הצביעות העשוית, להראות עצמם כשוחרי שלום ואנטי אימפריאליסטים וכיו"ב, בזמן שמהותם האמיתית היא רשע ואכזריות.

עשו - במה הוא מאמין?

מיד אחר כך [אחרי בקשתו הצבועה של עשו, "הלעיטני נא מן האדם האדם הזה"], אומר יעקב לעשו: "מכרה כיום את בכרתך לי" (בראשית כה, לא). עשו מסכים, ואז אומר לו יעקב: "השבעה לי כיום! וישבע לו, וימכר את בכרתו ליעקב" (שם, לג). וצריך להבין: הרי ענינה של שבועה הוא, שהנשבע מצהיר, שדבריו אמיתיים כאמיתותו של הקב"ה, וכך בודאי השביע גם יעקב את עשו, שהרי אסור להשביע

"על פן קרא שמו אדם" - על שם הצביעות

התורה מספרת: "ויקרא יעקב נזיד, ויבא עשו מן השדה והוא עיף. ויאמר עשו אל יעקב: הלעיטני נא מן האדם האדם הזה פי עיף אנכי, על פן קרא שמו אדם" (בראשית כה, כט-ל). וצריך להבין: הרי אם יכנס אדם לחנות בגדים ויבקש לקנות חליפה כחולה, ודאי לא נקרא לו משום כך "כחול"; וגם אם יהיה מישהו שכן יחליט לקרוא לו משום כך "כחול", עדין לא נראה שיש מקום להנציח דבר כזה בתורה. ממילא קשה: מדוע מספרת כאן התורה, "על פן קרא שמו אדם"? וכי מפני שביקש עשו לאכול תבשיל אדם, ראוי לקראו "אדם" לדורות עולם?! ולא רק הוא, אלא כל העם שיצא ממנו נקרא "אדם". וגם ארצו נקראת "אדם". והכל בגלל שביקש פעם אחת לאכול תבשיל אדם! מה ההגיון בזה?

כמדומני שהפשט הוא כך: הרי מה היה אותו תבשיל אדם? אומרים חז"ל: "אותו היום נפטר אברהם אבינו, ועשה יעקב אבינו תבשיל של עדשים לנחם את יצחק אביו" (ב"ב טז, ב). [כפי הדין, ש"אָבֵל אסור לאכול משלו בסעודה ראשונה, ומצוה על שכניו שיאכילוהו משלהם כדי שלא יאכל משלו" (שו"ע י"ד סי' שע"ח ס"א)]. ולמה הכין לו דוקא תבשיל של עדשים, שהם מהמאכלים הרעים, ש"ראוי לאדם שלא לאכול מהן אלא מעט... ולא ירגיל עצמו להיות מזונו מהם או לאכלן עם מזונו תמיד" (רמב"ם הלכ' דעות פ"ד ה"ט) מסבירה הגמרא, שבעדשים יש רמז לענין האבלות: "מה עדשה זו אין לה פה [אין לה סדק כמו לשאר הקטניות (רש"י)] - אף אָבֵל אין לו פה [שהוא יושב ודומם (רש"י)]. דבר אחר, מה עדשה זו מגולגלת [=צורתה עגולה] - אף אָבֵל מְגֻלְגֵל ומחזרת על באי העולם" (ב"ב ס"ט). פעם זה אָבֵל, ופעם ח"ו מישהו אחר אָבֵל.

והנה, עשו ודאי יודע על פטירתו של אברהם. פטירתו של אברהם אבינו היה מאורע שהתפרסם בכל העולם (עי' ב"ב צא, א), ועשו הוא ודאי מאלו שפותחים כל שעה את הרדיו להתעדכן ב"חדשות"... אולי גם היה בעצמו היה בהלויה. הרי אברהם הוא הסבא שלו... ודאי בא להלויה ויודע שאברהם נפטר. עשו גם לא עם הארץ. הוא גדל בביתו של יצחק אבינו, ויודע היטב מדוע יעקב מבשל שם היום עדשים, ולמה הם מיועדים. אלא שעשו רעב עכשיו, ומתחשק לו מאד לאכול דוקא את התבשיל הזה. והנה,

להתעלם מזה, בפנימיותו הוא מכיר בכך. פגשתי פעם יהודי שעמד לכתוב פתק ולשים בכותל בחג השבועות. אמרתי לו שהיום יו"ט, יום קדוש, והכותל הוא מקום קדוש, שלא יחלל את קדושת היום וקדושת המקום. אמר לי: "לא, זה לא מקום קדוש! אם זה לא מקום קדוש, שים פתק בקיר של הבית שלך, למה אתה שם אותו כאן? ... כי הוא יודע, שפתק בכותל זה מועיל. זה לא מקום קדוש, אבל פתק בכותל זה מועיל. איך זה מועיל? ככה זה. כמו אחד שלא למד פסיקה, אבל הוא יודע שאם הוא לוחץ על המתג של האור בבית נדלק האור. למה זה? הוא לא יודע להסביר. אבל הוא יודע שאם לוחצים על הכפתור יש אור בבית. כך הוא לא מאמין בכורא עולם, אבל מאמין שיש איזה כח שאם שמים פתק בכותל זה מועיל. יש כאלה שבכלל לא אכפת להם. הם אפילו לא בשלב של לכפור במפורש. לא שואלים ולא רוצים לדעת כלום. אנשים כאלה, המצב קשה מאד איתם. העצה להחזיר אותם בתשובה היא, לנסות לפעול עליהם עם שאלות שיכריחו אותם קצת לחשוב. אבל יש יהודים שכן חושבים, אבל נח להם לחשוב ולהאמין שח"ו לית דין ולית דיין, ורק יש כוחות מסתוריים, ברכות וקללות, ופתק בכותל, ועוד. יש יהודים שנוסעים לתחרות כדורגל בשבת, ובדרך שמים פתק בכותל כדי שהקבוצה שלהם תצליח. אני חושב שאם ישמרו שבת הקבוצה שלהם תצליח יותר. אבל את זה הם לא מבינים. השכל שלהם בורר במה להאמין ובמה לא להאמין. כך פועל עליהם יצר הרע. נותן להם תחליפים לרוחניות אמיתית, כדי שיהיה להם במה להאמין.

עשו לא חזר בתשובה. לא כמו ישמעאל, שהיה פרא אדם ואח"כ חזר בתשובה⁶ (רש"י בראשית כה, ט), עשו לא חזר בתשובה. הוא נשאר כופר ורשע עד סוף ימיו, אבל מקום במערת המכפלה הוא רוצה (סוטה יג, א). מה הקדושה במערת המכפלה אם אתה לא מאמין בשום דבר? אולי רק כדי להרגיז את בני יעקב. אבל אולי גם כאן, הוא מבין שיש ענין גדול במערת המכפלה. לא מבין שיש בורא עולם, אבל מבין שיש ענין במערת המכפלה. ראשו של עשו נקבר בסופו של דבר במערת המכפלה, אבל בלי הגוף⁷ (עי' תרגום יונתן בראשית נ, יג). אולי צריך לומר לשמאלנים שדורשים שנוותר על חברון, שאנו רוצים את חברון לא בגלל האבות הקדושים שנמצאים שם, אלא בגלל הראש של עשו שנמצא שם. אולי זה ישכנע אותם...

יעקב משתדל להתרחק מעשו

אחר כך יש לעשו פגישה עם יעקב, שם הוא מנשק את יעקב (בראשית לג, ד). יש מחלוקת בחז"ל אם נישק את יעקב בלב שלם או לא (עי' רש"י שם). יש דעה, שבעצם

במשהו אחר. לא בעבודה זרה, כמובן, וגם לא בחפץ כלשהו (עי' ספר המצוות לרמב"ם מ"ע ז). רק בה' אלקי ישראל מותר להשביע². ממילא קשה: הרי חז"ל אמרו, שחמש עברות עבר עֶשׂו באותו יום, ואחת מהן - שכפר בעיקר (ב"ב טז, ב); ויעקב ידע מכך, שהרי דרשו כן ממה שאמר "וְלִמָּה זֶה לִי בְכֹרְהָ"³ (בראשית כה, לב), ומשפט זה אמר עשו ליעקב עצמו. ובכל זאת, מיד אחר כך, יעקב משביע את עשו על מכירת הבכורה! "הַשְּׂבִיעָה לִי פְּיֹם וַיִּשְׂבַּע לוֹ, וַיִּמְכֹּר אֶת בְּכֹרְתוֹ לְיַעֲקֹב" (שם, לג). והרי ענינה של שבועה הוא, שהנשבע מצהיר, שדבריו אמיתיים כאמיתותו של הקב"ה, וכך בודאי השביע גם יעקב את עשו [שהרי אסור להשביע במשהו אחר. לא בעבודה זרה, כמובן, וגם לא בחפץ כלשהו (עי' ספר המצוות לרמב"ם מ"ע ז)]. רק בה' אלקי ישראל מותר להשביע⁴. ממילא קשה: אם עשו כופר בעיקר, מה הטעם להשביעו במי שהוא לא מאמין בו? איזה ערך יש לשבועה כזו, ומה התועלת שתצמח ליעקב ממנה?

ועוד קשה: התורה אומרת, "כְּשִׁמְעַ עֶשׂו אֶת דְּבָרֵי אָבִיו - וַיִּצְעַק צְעָקָה גְדֹלָה וּמָרָה עַד מְאֹד" (בראשית כז, לד). אם עשו צועק צעקה מרה כזו, סימן שהפסד הברכות כואב לו מאד. למה? מה אכפת לו מהברכות? אם הוא כופר בעיקר, איזה ערך יש לברכת "וַיִּתֵּן לָךְ הָאֱלֹהִים"? (בראשית כז, כח) הרי כלל אין אלקים, ח"ו! וא"כ איזה ערך יש לברכה הזאת?

כנראה שהתשובה לשתי השאלות היא, שיחד עם הכפירה של עשו, הוא גם מאמין. במה הוא מאמין? - הוא מאמין שיש כוחות מסתוריים בעולם. לא מאמין בקב"ה, לא מאמין שכדאי להיות שומר תורה ומצוות, אבל מאמין שיש כוחות מסתוריים שפועלים בעולם, ואחד מהם הוא יצחק אבינו, וברכה שלו יכולה לפעול. וכן שבועה היא דבר מסתורי, והיא מטילה עליו אימה ופחד. למה? אנו מבינים שלעבור על שבועה זה חמור, "כִּי לֹא יִנְקָה ה' אֶת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לְשָׂאָה". אבל הוא לא מאמין בה', ובכל זאת הוא מבין ששבועה זה דבר חמור. מסוכן לעבור על שבועה. כמה עשרות שנים אחר כך⁵, כשיצחק מברך את יעקב במקום את עשו, עשו משמיע נימה של ערעור על מכירת הבכורה. "וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פְּעַמִּים, אֶת בְּכֹרְתִי לָקַח, וְהִנֵּה עֲתָה לָקַח בְּרֹכְתִי" (בראשית כז, לו). אבל עד אותו יום הוא מקיים בנאמנות את השבועה שנשבע ליעקב, ולא מערער על המכירה.

אנו מוצאים את הדברים האלה גם היום. אנשים שלא מאמינים בתורה, ובכל זאת מאמינים בסגולות מסוימות. מספרים על פרופסור אחד שהרצה שח"ו לית דין ולית דיין. שאלו אותו: אם כך, למה יש לך חמסה? אמר הפרופסור: אולי זה יועיל! ... כי בפנימיותו אדם מכיר בכך שיש כוחות רוחניים בעולם. גם אם הוא מנסה

אביו צריך להתפלל שאביו יאריך ימים! אלא שלעשו אין אהבה אמיתית לאביו. גם הכיבוד אב ואם שלו הוא מן השפה ולחוץ.

ובכל זאת חז"ל אמרו שקיבל שכר עצום על הכבוד אב שלו. יש פסוק בזכריה, "אַחַר כְּבוֹד שְׁלַחְנִי אֶל הַגּוֹיִם הַשְּׁלֵלִים אֶתְקַם" (זכריה ב, יב). מה זה "אַחַר כְּבוֹד"? אומרים חז"ל - אחרי שתכלה זכות כבוד אב של עשו, אז הקב"ה יעשה משפט עם הגויים. אז רואים, שכבר אלפי שנים עברו, והגויים כבר עשו לנו צרות בלי סוף, ועדין לא נגמרה זכות כיבוד אב של עשו. גם אם זה לא כבוד בלב שלם, גם אם זה כבוד מהשפה ולחוץ, בכל זאת כ"כ הרבה שכר הוא מקבל על כבוד אב הזה. זהו מוסר עצום בשבילנו להשתדל לכבד אב ואם. קשה לשער את גודל הזכות בכבוד אב ואם. אבל יחד עם זה כבוד אב שלו זה צביעות. בעצם זה "קְרָבוּ יְמֵי אָבְלֵי אָבִי". אין לו אהבה אמיתית לאבא, כי זו המלכות של עשו, הצביעות, החיצוניות בלי הפנימיות. וליתר דיוק, לא בלי פנימיות, אלא עם פנימיות של רִשְׁע, פנימיות של שפיכות דמים, וחיצוניות נוטפת דבש. "דְּבַשׁ וְחֶלֶב תַּחַת לְשׁוֹנְךָ", אבל רק תחת לשונך, ולא פנימה. על כן קרא שמו אָדוֹם, על שם הצביעות הזאת.

"תתן אמת ליַעֲקֹב"

ויעקב - הוא ההיפך הגמור מן הצביעות. מידת האמת, זו המידה המיוחדת של יעקב אבינו. "תתן אמת ליַעֲקֹב" (מיכה ז, כ). אמנם השם "יעקב" מזכיר עקמימות וחוסר ישר, כמו: "וְהָיָה הָעֵקֶב לְמִישׁוֹר" (ישעיהו מ, ד), "וַיַּעֲקֹב נִי יָזָה פְּעַמָּיִם" (בראשית כז, לו), אבל האמת היא שיעקב הוא "אִישׁ תָּם" (שם כה, כז). "כָּלבוּ כֵן פִּי... שאינו חריף לרמות" (רש"י שם). גם כשהוא נראה עקוב - כשהוא הולך בדרכים לא ישרות - הוא לא עקוב באמת ח"ו, אלא ישר שפִּישְׁרִים, כי כל שלשת האבות נקראו ישרים (ע"ז כה, א), וגם הוא בכלל⁸. הפסוק אומר: "עַם נָכוֹן תִּתְּבַרְרֶנּוּ, וְעַם עֲקֹשׁ תִּתְּפַתְּלוּ" (תהלים יח, כז). כשמתעסקים עם אדם לא ישר, מוכרחים לפעמים ללכת בדרכים פתלתלות ולא ישרות, כדי שלא ליפול ברשתו, ובנסיבות כאלו - זהו היושר, וזו היישרות! כשאמא אומרת לְבָנָה: "אחרי הלימודים תחזור ישר הביתה", היא לא מתכוונת שהבן ילך בקו ישר, שהרי אז הוא עלול לחבוט את ראשו בקיר או בעמוד חשמל, או ליפול לתוך בור ח"ו. הישרות במקרה זה היא דוקא להיות מפותל, להתאים את עצמו לעקמימות הדרך. לפנות שמאלה כשצריך לפנות שמאלה, ולפנות ימינה כשצריך לפנות ימינה. כך נוהג גם יעקב. היות ויש לו עסק עם עקשים למיניהם (עֲשׂוֹ, ואח"כ לבן), ממילא - "עַם עֲקֹשׁ תִּתְּפַתְּלוּ". הוא מוכרח להתנהג עמם שלא

רצה לנשוך את יעקב ולא הצליח. אבל יעקב יודע שלהתחבר איתו זה אסור. כשעשו מציע לו: "נִסְעָה וְנִלְכָּה וְנִלְכָּה לְיַגְדֶּךָ" (בראשית לג, יב), יעקב מחפש תירוצים לא ללכת איתו. "אֲדַנִּי יָדַע פִּי הַיְלָדִים רַפִּים וְהַצֹּאֵן וְהַבְּקָר עֲלוֹת עָלַי, וְדַפְקוּם יוֹם אֶחָד וּמָתוּ כָּל הַצֹּאֵן. יַעֲבֹר נָא אֲדַנִּי לַפְּנֵי עַבְדּוֹ, וְנִאֲנִי אֶתְנַהֵלָה לְאִטִּי" (שם, יג-יד). "לְאִטִּי", מסביר רש"י, "לאט שלי". מה הכוונה בזה? אולי הכוונה היא כך: לא רק בגלל ש"הַיְלָדִים רַפִּים וְהַצֹּאֵן וְהַבְּקָר עֲלוֹת עָלַי" אינני יכול ללכת אתך, אלא לי יש גם סיבה נוספת לכך. והיא, שגם אני בעצמי מוכרח ללכת לאט. למה? כי אני צולע (מחמת המאבק עם שרו של עשו), ואינני יכול ללכת מהר. זהו "וְנִאֲנִי אֶתְנַהֵלָה לְאִטִּי", לאט שלי. כלומר, גם בגלל עצמי, מוכרח אני ללכת לאט.

עשו מציע הצעה אחרת: "אַצְיָגָה נָא עִמָּךָ מִן הָעֵם אֲשֶׁר אֵתִי". אבל גם את זה יעקב לא רוצה. "לְמָה זֶה אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנָי...? ובלשוננו: "לא, תודה". למה? - כי יעקב מבין שצריך להזהר. עם כל האהבה שבאותה שעה עשו מפגין כלפיו, צריך להזהר מאהבה הזאת, מהחיבוק הזה. הוא לא פחות מסוכן מהשנאה של עשו. האהבה של עשו מסוכנת לא פחות. חז"ל אפילו מוסרים לנו, שהיתה תביעה על יעקב אבינו, ששלח מלאכים לפייס את עשו. לא היה צריך לשלוח אליו מלאכים. חז"ל ממליצים עליו את הפסוק, "מִחֲזִיק בְּאֲזְנֵי כָלֵב - עֹבֵר מִתְּעַבֵּר עַל רֵיב לֹא לוֹ" (משלי כו, יז). מה אתה מחזיק באזני הכלב? הכלב מטיל לו שם, תן לו לטלל ואל תתעסק איתו! עשו נמצא כעת בארצו בשדה אדום, הוא לא רודף אחריו, למה אתה שולח שליחים להכנע ולהתרפס לפניו? התרפסות מיוחדת כזו רק תעורר אותו להלחם איתך! כמו מחזיק באזני כלב, שעל ידי זה הוא מסתכן בכך שירצה לנשוך אותו (ב"ר עה, א).

על כל פנים, אחרי שכבר שלח אליו מלאכים, ואחרי שכבר נפגש איתו, יעקב מבין שלהתחבר עם הרשע הזה זה לא כדאי. צריך להתרחק ממנו כמה שיותר מהר, ולקצר את הפגישה. אי אפשר לסמוך עליו. הוא יכול להראות כאוהב, והוא שונא. גם כלפי אביו, עֲשׂוֹ מראה עצמו כאילו הוא מכבד אותו, עד כדי כך שאביו אוהב אותו "כִּי צִיד בְּפִי" (בראשית כה, כח), כפי שחז"ל פירשו, שהיה צד את אביו בדיבורים, היה שואל אותו: אבא, היאך מעשרין את המלח ואת התבן? (רש"י שם, כז) מראה את עצמו כצדיק וחסיד, שלא די לו במה שמעשרים את הגורן ואת היקב, הוא רוצה לעשר גם את הפסולת של הגורן והיקב (את התבן), וכן את המלח שכלל לא גדל בקרקע, את הכל הוא רוצה לעשר ולתת לה, ומצד שני הוא אומר: "קְרָבוּ יְמֵי אָבְלֵי וְאֶהְרָגָה אֶת יַעֲקֹב אָחִי" (בראשית כז, מא). הוא מקוה שאביו ימות בקרוב, כדי שיוכל להרוג את יעקב. כך מדבר בן שאוהב את אביו? בן שאוהב את

עובדי ה', אבל תמיד שייך לעשות את הדברים עם יותר רצון, וביתר שלמות - לדקדק יותר בלימוד התורה ובשמירת ההלכה, ובכל מה שצריך חיזוק. יהי רצון שנזכה באמת שהקב"ה יטהר לבנו לעבדו באמת, ונזכה להיות עובדי ה' באמת.

בישרות, כדי לא להנזק על ידם. אנו מתפללים תמיד: "יְיָ הַיְיָ לְפָנֵינוּ לְעִבְדֶּךָ בְּאֵמֶת". לא מספיק שנהיה עובדי ה', צריך שנהיה עובדי ה' באמת. באמת - היינו בשלמות. כי כשאין שלמות, אין כאן אמת. מסתמא זה לא מקרה, שהמילה "אֵמֶת" פירושה בלשוננו אדם שרחוק משקר ואינו מרמה, ופירושה גם אדם ללא מום. כי השקר הוא המום הגדול ביותר. אנו מתפללים לה' שהעבודה שלנו תהיה באמת. ב"ה אנו

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

1. והרמב"ן כתב, שְׁעֵשׂוּ בְּאֵמֶת לֹא יָדַע מַה יֵשׁ בְּתַבְשִׁיל, ולכן כינהו "הָאֵדָם הָאֵדָם הַזֶּה". והטעם שקראו לו מפני זה "אֵדָם" לדורי דורות, "כי לעגו עליו שמכר בכורה נכבדת בעבור תבשיל מעט" בצבע אדום (רמב"ן בראשית כה, ל).
2. ומה שמצינו לפעמים בחז"ל שנשבעו במקדש או בעבודת הקרבנות (כגון: ברכות לד, ב; שבת קכז, ב; יבמות לב, ב ועוד), הכוונה היא שנשבעו במי ששוכן במקדש, או במי שהעבודה נעשית עבורו, ולא במקדש או בעבודה עצמם (עי' ספר המצוות שם, ובפי' הרדב"ז על הרמב"ם הלכ' שבועות פי"א ה"ב בתירוץ השני).
3. דתיבת "זה" מיותרת לכאורה, והיה אפשר לומר רק "יְיָ לְפָנֵינוּ לְעִבְדֶּךָ". ועי' בגמ' כיצד דרשו מזה שכפר בעיקר.
4. ומה שמצינו לפעמים בחז"ל שנשבעו במקדש או בעבודת הקרבנות (כגון: ברכות לד, ב; שבת קכז, ב; יבמות לב, ב ועוד), הכוונה היא שנשבעו במי ששוכן במקדש, או במי שהעבודה נעשית עבורו, ולא במקדש או בעבודה עצמם (עי' ספר המצוות שם, ובפי' הרדב"ז על הרמב"ם הלכ' שבועות פי"א ה"ב בתירוץ השני).
5. מכירת הבכורה היתה ביום בו מת אברהם אבינו (רש"י בראשית כה, ל), והוא בן מאה שבעים וחמש שנה (בראשית כה, ז), יצחק בן שבעים וחמש שנה (עי' שם כא, ה), ויעקב ועשו בני חמש עשרה שנה (עי' שם כה, כו). וכשומר עשו "וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פְּעָמִים", היה זה אחר שקבל יעקב את הברכות מיצחק אביו, שאז היה יעקב בן ששים ושלוש שנה (רש"י שם כה, ט). הרי שמכירת הבכורה ועד נטילת הברכות עברו ארבעים ושמונה שנה.
6. אמנם ישמעאל באופן אישי עשה תשובה, אבל תכונת ה"פרא אדם" שבו נשארה לזרעו לדורי דורות, כידוע, וכפי שראינו השבוע בשכונת "הר נוף" בירושלים, בטבח הנורא שנעשה ע"י בני ישמעאל בביהכ"נ "קהילת בני תורה". ובחז"ל מובא: "למה נקרא שמו **ישמעאל** - שעתיד לשמוע הקב"ה באנקת העם (= ישראל), ממה שעתידין בני ישמעאל לעשות בְּאֵרֶץ באחרית הימים" (פרקי דרבי אליעזר פרק ל"ב). ובאר הרד"ל (שם), שהגם טעם השם ישמעאל נכתב בתורה - "וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל כִּי שָׁמַע ה' אֶל עֲנִיָּה" (בראשית טז, יא) - המדרש לא הסתפק בטעם זה, כי לפי זה היה לו להקרא "שְׁמַעֲאֵל", בלשון עבר, "כִּי שָׁמַע ה' אֶל עֲנִיָּה" (בעבר). וכיון שלא נקרא שמו "שְׁמַעֲאֵל" אלא "יִשְׁמָעֵאל", בלשון עתיד, על כרחך שיש עוד טעם נוסף לשם זה, על שם העתיד. ולכן דרשו חז"ל, שזהו מפני שעתיד הקב"ה לשמוע באנקת בני ישראל ממה שעתידין בני ישמעאל לעשות להם באחרית הימים. [ועוד כתב שם ביאור אחר, שהטעם שנכתב בתורה "כִּי שָׁמַע ה' אֶל עֲנִיָּה" הוא הטעם שאמר המלאך להגר לקרוא את בנה בשם זה, "כִּי שָׁמַע ה' אֶל עֲנִיָּה". אבל אברהם קרא לו אח"כ ישמעאל מעצמו, וכמבואר ברש"י (שם, טו): "אף על פי שלא שמע אברהם דברי המלאך שאמר וקראת שמו ישמעאל, שרתה רוח הקודש עליו וקראו ישמעאל". והטעם שאברהם קראו בשם זה, לא היה מהטעם שאמר המלאך להגר, אלא מהטעם המבואר במדרש].
7. כי בראשו של עשו היתה איזו מעלה, שהבין שיש מעלה רוחנית במערת המכפלה. אבל הגוף לא נקבר שם, כי הגוף, לפי מעשיו, לא התאים לשם כלל.
8. "כל לשון עקיבה - גלגול וסבוב... עֶקֶב הַלֵּב (ירמיה יז, ט). וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פְּעָמִים (בראשית כז, לו), וַיְהִי עֲשֵׂה בְּעֵקֶבָה (מ"ב י, יט), ענין גלגולין וסיבות. ולכן יקראו יעקב 'שורון', כי היפך העקוב - מישור" (רמב"ן דברים ז, יב).